

մէկ խենթի մը քով ալ, ու կ'ըսէ . Եւ խեղճն ալ ուրիշ խենթութիւն չունի, մինակ միտքը դրեր է որ Հայրն երկնաւոր ինքն է . չիյտէ խենթը որ ես եմ : Հպարտ մարդը՝ որ զինքը ամենէն վեր կը դնէ, ասկէք քիչ պակաս ծիծաղելի կ'ընէ զինքը : Ինչ որ ամէն մարդ ատ իրաւունքը ունենար՝ զինքը ուրիշներէն վեր դնելու, ինչ հակասութիւն չէր հետեւէր : Եւ մէն մարդ կ'ուզէր իր խելքովը ուրիշները կառավարել, ու միաբանութիւն չէր մնար . ինչպէս շատ անգամ ազգի մը կամ ընկերութեան մը անմիաբանութիւնը ասկէ առաջ կուգայ :

*

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՊԻՊԵՐԱԴԵՐՆԵՐ :

Ընդ պատուարօք Հռովմայ նոյն ազատուն դաշտիկան քարանձաւք և գրմբէթարդ խորք անթիւ .
Յամն երկհազար հատին զայն ձեռք մահացուաց ,
Վէմն արաստոյս արւեալ Հռովմայ տաճարաց .
Յայն անդընդոց ել կանդնեցաւ Հռովմ ողջոյն
Հրաշակաւոյցն իւր կերտուածովք վեհագոյն .
Անդ և յապայս եկեղեցին քրիստոսեան
Նորածնելոց եգիտ որդւոցն ապաստան ,
Բրնաւորաց մինչ սուրբ և աչք ժանտաժուտ
Նոցին անմեղ արեանցն էին հետամուտ .
Մինչև յաղթողնա ի մուայլէն ել եկաց
Օրէնս մարդկան տալ խաչ ի դրօշ կայսերաց :

ՏԸԼԻՒ :

ԲԱՆԻ մը երևելի քաղաքներու տակ զերեզմաննոցներ կան, որոնց յունական ձայնով Լաբոպացիք քաղաքի մէջ կ'ըսեն, որ ըսել է տապանախորք կամ տապանաշարք, և մենք ասոնց Գեպիպոսի Բանի ըսինք : Եւ յապիսի տեղուանք զըտնուեցան ինչուաննաւ հարաւային Եւֆրատի մէջ, աւելի փերու աշխարհքին մէջ . Եւ զիպտոս ալ կան՝ բայց շատ նշանաւոր չեն, կամ թէ շատ քննուած չեն . Փարիզ քաղաքին տակն ու մօտերն ալ կան . երևելի է Եւֆրատի քաղաքին ալ, բայց մոնէլը դժուար է շատ ոսկորներով

խուրձ ըլլալուն՝ որ ժ. Գ. դարուն մէջ եղած մահաւորութեան հոն լեցուեցան . Եւ նաւ Եւֆրատ, Փարսիոյ, Եւֆրատ, Եւֆրատ ուր աս տարիներս գտնուեցան, և այն : Եւ այց թէ ծանօթութեամբ, թէ ընդարձակութեամբ և թէ յիշատակով ամենէն երևելի են Հռոմ քաղաքին գետնադամբանները, անանկ որ աս անունս միայն անոնց սեփական դարձեր է :

Եւ գետնափոր տեղուանքը մոնէլ ու պտրտիլը դժար ըլլալուն՝ դեռ ամէն դիքալած չեն ու չգիտցուիր ընդարձակութեանը չափը . բայց ոմանք տասներեւթը մղոն կը կարծեն, և կ'ըսեն թէ Տիբերիս գետին տակէն ալ հաղորդած է Եւֆրատի քաղաքին գետնադամբաններուն հետ : Եւ գերեզմաննոցին շէնքին բուն պատճառն աս կ'երևնայ . Հռոմ քաղաքին տակը փոքրիկ ըստ ձեռք աւազախառն հողն է, որ շէնքի շատ յարմար ըլլալով՝ Հռովմայեցիք դուրս կը կրէին . անկէք ան երկայն բարակ ձամբաները ձեւացան, և զանազան կողմերէ բանալով՝ մէկ ստորերկրեայ լաբիրինթոս մը եղաւ, որուն մէջ իրաւունքն շատ մարդիկ կորան : Եւ ձամբաններուն լայնութիւնն է իրեք ոտքէն ինչուան հինգ ոտք . բարձրութիւնը կամ խորութիւնն ալ ութը ոտքէն ինչուան տասուերկուք . ձամբանները մէկ մէկէ զատողն ալ նոյն փուցցողանան է՝ պատ ձեւացած : Եւ այսերաց ատեն Հռովմայեցիք շատ աճեր էին . մտածեցին որ իրենց մեռելները քաղաքին տակը պարպած տեղուանքը թաղեն, և անանկ կ'ընէին . վրայէ վրայ երկու իրեք կարգ խորշեր փորած, և ութը տասը մեռել մէկ խցի պէս տեղ մը կը փակէին . երբոր մեծ մասը լեցուէր՝ ոսկորները՝ կը հանէին կը փտտեցընէին որ տեղ բացուի նոր հիւրերուն :

Եւ զի դարերուն հռովմայեցի քրիստոնեայքն ալ սկսան հոն թաղել իրենց մեռելները . քիչ ատենէն պէտք եղաւ որ իրենք ալ ողջ ողջ թաղուելու պէս հոն մոնեն . վասն զի իրենք շատցան, հալածանքներն ալ սաստկացան, Հռո-

մայ չորս դին ալ այնչափ բնակութիւն
 և միլիոնաւոր բնակիչ կար որ անոնց մէ-
 ջէն փախչիլ չէր ըլլար . մտածեցին որ
 դեմնադամբաններու մէջ բնակին . տեղ
 տեղ ծակեր կար շունչ առնելու , արեւու
 տեղ ալ կանթեղներով կը լուսաւորէին
 իրենց միօրինակ գիշերը : Իրենց յիշա-
 տակներէն ինչուան հիմայ մնացած են
 ան կանթեղները և ուրիշ ամաններ ,
 գերեզմանական զարդեր , գրուածքներ
 ու փորած պատկերներ . թէպէտ աս
 գրուածքներէն և փորուածքներէն ո-
 մանք հեթանոսաց գործքն են , ոմանք
 ալ վերջի ատեն պատկերամարտներէն
 փախած Յոյներուն . շատ աղուոր պատ-
 կերներ և ձևեր կան ասոնց մէջ , մա-
 նաւանդ ան խուց խուց զատած գերեզ-
 մանատանց դռներուն վրայ , որոնք Սա-
 փայելի և Վորրէճ՝Ճիոյի պէս անուա-
 նի պատկերահաններ օրինակեր են :
 Իսկ տապաններուն մէջ փտտած կամ
 անփուտ մարմիններէ զատ կը գտնուին
 խնկանոցներ , կանթեղներ , հռովմէա-
 կան ստակներ , զարդեր , կամ մարտի-
 րոսաց մարմիններ՝ իրենց արեան աման-
 ներովը և ուրիշ մարտիրոսական նշան-
 ներով . նշանաւոր գերեզմաններէն մէկն
 ալ էր Սորիոս կայսեր Սարիամ կնոջը ,
 որուն մարմինը բացուելուն պէս՝ մոխիր
 դարձաւ , ու զգեստներուն վրայէն տաս-
 նրեօթը քիլկրամ ոսկի ելաւ :

Պետնադամբաններուն մէջ շատ ա-
 նուանի են սուրբ Սեբաստիանոս՝ Բա-
 պեան ճամբուն տակը , հռոմ քաղքէն
 երկու մղոն հեռու . Սատիկանեանը որ
 կ'ըսուի նաև սուրբ Պետրոսի . և այլն .
 ասոնց մէջ ջահերով և փորձ առաջ-
 նորդներով կը քալեն հետաքրքիրը որ
 չմոլորին , և օրէ օր նոր տեղուանք կը
 գտնուին :

Տեսնողներուն շատ զարմանք կը բե-
 րեն դեմնադամբանները . բայց մէկ ու-
 րիշ տեսարան մըն ալ կ'ընծայեն՝ որ
 քրիստոնեայ աչքեր հեռուէն ալ կրնան
 տեսնել . բաւական է որ իջնայ մէկը
 սրտով ան խորհրդաւոր անշարժ լու-
 թեան մէջ , ան նեղուածք տեղը , որ այն
 պիտի մեծ քաղքի մը տակ՝ աշխարհիս

ետքի սահմանը կը կարծէ . քալէ մէյմը
 ան ճղճղած լաբիւրինթոսին մէջ՝ ուր
 որ միայն Վրիստոսի սէրը կրցաւ ան-
 մոլար ու անխափան պտրտիլ . դպչի ան
 պատերուն՝ որոնց տակը քրիստոնէից
 առաջին իմաստասէրքը նստած՝ Սոկրա-
 տէն աւելի պարզ ու պայծառ կերպով
 անմահութեան վրայ կը ճառէին . աչ-
 քը պտրտցնէ ան սուրբ մթութեանը
 մէջ՝ որուն ծայրէն իբրև խողովակի
 մը ծակէ հազիւ անոնք կտոր մը երկինք
 կը տեսնէին , բայց յուսով արդէն աստ-
 ղերէն վեր ելած էին . մօտեցնէ մէյ-
 մը գլուխը ան հողէ դամբաններուն՝
 ուր որ խոստովանող եղբայր մը կը դը-
 նէր իր գլուխը իր մարտիրոս եղբօրը
 անշարժ գլխուն վրայ ու անուշ տեսիլք-
 ներ կը տեսնէր . շարժէ մէյմը ձեռու-
 ները՝ ուր որ այնչափ անմեղ ձեռքեր
 դէպ ի երկինք կը դողդղային . կոխէ
 զգուշութեամբ ու վախով ան հողը՝ որ
 իր հոգեւոր հարցը մաքուր արցունքնե-
 րովը պնդացաւ . շնչէ մէկ շունչ մը հոն՝
 ուսկից այնչափ խնկահոտ շունչեր եր-
 կինք թռան . կանկ առնէ մէկ սրահակի
 մը մէջ՝ ուր նորածին եկեղեցւոյն ամէն
 հանդէսները կը կատարուէին՝ ծննդէն
 ինչուան մահ , մահուընէ ինչուան ան-
 մահութիւն : Սանաւանդ՝ թէ որ աչ-
 քին դպչին ան վսեմ արձանագիրները ,
 որոնց մէկը կ'ըսէ .

ՈՐՈՑ ԱՆՑԵԱԼ ԸՆԴ ՀՈՒՐ ԵՒ ԶՈՒՐ

ԸՆԴ ՎԻՇՏ ԲԱԶՄԱԴԵՄ

ՅԱՒԻՏԵՆԻՑ ԲԱՐԵԱՑՆ ՈՒՍՏԻՔ

ԵԼԻՆ ՏԱՐԱԴԵՄ .

մէկալը ,

ՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՒԱՏԱՑԵԼՈՑ .

մէկն ալ ,

ՄԵԿԵՆԵՑԱՒ Ի ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ .

մէկը՝ սիրտ տալով ,

ՔԱԶԱԼԵՐԵԱՑ , ԶՈՒԴԵԿ ,

Ի ՏԵՐ ԿԵՑՑԵՍ .

մէկը մաղթելով ,

ՀԱՆԳՈ ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՄ ԶՀՈԳԻ ՍՈՐԱ .

մէկը բարեկամին կը յանձնէ ,

ԳԵՆԻԱՆԵ

ՅԻՇԵՍԱԴԻ ԶՄԵԶ ԵԱՂՕԹՍ ՔՈ

ՔԱՆԶԻ ԳԻՏԵՄՔ , ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՍ ԴՈՒ .

ծնողք զաւելընեցուն վրայ կը գրեն ,
ՏԱՏՐԱԿԱՅ ՏԱՊԱՆ .

մայր մըն ալ իր միածնին ,

ԻՄ ՄՕՐՍ ԱԶԱՅ ԵՒ ՄՐՏԻՍ ԼՈՅՍ

ԹԸՌԻՐ, ԵՆՆԵԱԿ, ՅԱՐԵՒԴ ՅԻՍՈՒՍ :

Ո՛հ , որ մէկն յիշեմ . ահա կարդացողին աչքէն արցունք մը կ'իջնայ , և ընկած տեղը՝ կնդրկի պէս ցամբած սուրբ արեան կաթիլ մը կը թրջէ :

Պարբէնն :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ պէս անմոռանալի երկրի մը աւերակներն ալ սիրելի են այն ամէն հնասէր և ուսումնասէր անձանց՝ որ գիտութեանց ու գեղարուեստից հաւմը քիչ շատ առած են . բայց այսպիսի եռանդեամբ վառուած ճանապարհորդն ալ հիմակուան ատենս երբոր Յունաստանի քաղաքները քայլէ , խիստ քիչ բան կը գտնէ իրեն եռանդեանն ու այնչափ համարմանը արժանի :

Լին պատուական հնութիւններուն կամ աւերակներուն մէկն է Պարբէնն ըսուած կիսակործան կռատունը՝ Լեֆեքի միջնաբերդին մէջ , բարձրկէկ լեռան մը ծայրը . և անոր հիմակուան տեւքն է աս պատկերիս մէջ երեցածը :

Լեֆեքացոյ ծաղկած ժամանակները , երբոր գեղարուեստները վերջին կատարելութեան հասած կը սեպուէին Յունաց մէջ , Պերիկլէս աս կռատան շինուածքին ձեռք զարկաւ ի պատիւ Լեֆեքայ չաստուածուհւոյն՝ որ Լեֆեքի պաշտպանը սեպուած էր , և միանգամայն աստուածուհի գեղարուեստից . և որովհետեւ Պարբէնն մականունն ալ կուտային իրեն , անոր համար կուտունն ալ Պարբէնն ըսուեցաւ :

Յունաստանի խիստ երեւելի ճարտարապետներն ու արձանագործները իրենց վարպետութիւնը թափեցին աս շէնքիս վրայ . ճարտարապետներն էին Վիտինոս և Կալիկրատէս . Փիդիաս արձանագործն ալ իր սքանչելի փուրուածքներովը զարդարեց մեհեանը :

Պարթենոնի երկայնութիւնը արեւելէն արեւմուտք 221 ոտք է , լայնութիւնը 94 . ձեւ ուղղանկիւն , չորս ճակատն ալ ութնական սիւներով սըրահներ , ամէն մէկ սեան բարձրութիւնը 32 ոտնաչափ , և ամենէն մեծ տրամագիծը 5 ոտնաչափ ու 6 բլթաչափ : Մեհեանին մէջտեղը ուրիշ երկու կարգ սիւներով պատած տեղ մըն ալ կար , և հոն էր Լեֆեքայ հռչակաւոր արձանը որ Փիդիաս շինեց էր ոսկիէ ու փղղոսկրէ : Լս արձանը ոտքի վրայ կեցած էր , ձեռքը տեղ , գլուխը սաղաւարտ , կուրծքին վրայ Մեդուսայի գլուխ մը փղոսկրէ , ոտքին քովը վահան մը , պատուանդանն ալ փորուածքներով զարդարած : Իսկ շէնքը ճերմակ մարմարիոնէ էր , դիրքն ալ բարձր ու ձեւն ալ գեղեցիկ ըլլալուն՝ շատ փառաւոր տեսք ունէր :

Մեծին Կոստանդիանոսի ժամանակը կամ քիչ ատեն ետքը աս մեհեանը եկեղեցի օծուեցաւ . բայց ()սմանցիք երբոր Յունաստանի տիրեցին , ան եկեղեցին ալ մզկիթ ըրին : Սենտկեցիք 1687ին ()սմանցոյ դէմ պատերազմի ելլելով՝ Յունաստանն առին . Լեֆեքի պաշարման ատենը մէկ ուռմը մը գնաց Պարթենոնի վրայ ընկաւ . և որովհետեւ ()սմանցիք հոն պահէր էին իրենց վառօդը , բռնկեցաւ ան գեղեցիկ շինուածքն ու մեծ մասը այրեցաւ : Բէօնիկամարը անունով շուետը՝ որ Սենտկեցոյ զօրավարներէն մէկն էր՝ ուղեց որ տաճարին ճակտէն Լեֆեքայ արձանը վերցընել տայ . բայց հանողներուն ձեռքէն վար ընկաւ արձանը՝ կտոր կտոր եղաւ :

Լս դարուս սկիզբները Լեֆեքացոյ դեսպանը , որ էր լորտ Լեֆեք , ()սմանցոյ տէրութեան առջեւ պատիւ ունենալով , մանաւանդ Լեֆեքայի պատիւը ()սմանցոյ զօրավարներէն մէկն էր՝ ուղեց որ տաճարին ճակտէն Լեֆեքայ արձանը վերցընել տայ . բայց հանողներուն ձեռքէն վար ընկաւ արձանը՝ կտոր կտոր եղաւ :